

Chefsjustitieombudsmannen
Mats Melin

Kritik mot Stockholms tingsrätt för långsam handläggning av ett brottmål

Initiativet

I protokollet från en inspektion, som i oktober 2008 genomfördes vid Stockholms tingsrätt, antecknades följande med anledning av tingsrättens handläggning av ett brottmål.

Mål B 2670-03, avd. 3, gäller grovt bokföringsbrott m.m. och anhängiggjordes i tingsrätten i april 2003. Stämningsansökningar inkom i maj och september samma år. De äldsta brottsmisstankarna, som ursprungligen handlagts i ett annat mål, härrör från början av 1990-talet. Under perioden december 2003 till februari 2007 finns ingen anteckning om att någon åtgärd vidtagits i målet. I oktober 2007 skrevs målet av beträffande vissa brott på grund av preskription. Tingsrätten angav i en skrivelse till Ekobrottsmyndigheten att stämning inte syntes ha utfärdats beträffande de brotten. En huvudförhandling som var utsatt att hållas under våren 2008 ställdes in. Målet är nu utsatt på nytt i november.

Jag beslutade att ta upp handläggningen av målet till utredning i ett särskilt ärende.

Utredning

Tingsrätten anmodades att lämna upplysningar och yttrande över handläggningen av målet.

Tingsrätten (lagmannen AA) inkom med ett yttrande, till vilket var fogat upplysningar från chefsrådmannen BB och rådmannen CC.

CC uppgav bl.a. följande.

Innan Stockholms tingsrätts omorganisation per den 1 april 2007 tjänstgjorde jag på dåvarande avdelning 11 och var avdelningens ekobrottsdomare. Till min rotel omlottades, i normalfallet när det var dags att boka in huvudförhandling, de av delningens ekobrottmål som var särskilt krävande eller skulle ta många förhandlingsdagar i anspråk. Mål B 2670-03 var inte ett sådant mål. Det var inte heller mål B 2137-01 som i viss omfattning avsåg samma personer.

Jag blev uppmärksam på mål B 2670-03 och B 2137-01 av en kollega inför omorganisationen eftersom det visat sig att målen skulle omlottas till avdelning 3, dit även jag skulle. Jag kände alltså vid omorganisationen till att målen existerade.

Jag konstaterade efter omorganisationen att en kartong med de båda målen stod i ett av avdelning 3:s aktrum.

Enligt de Riktlinjer och rutiner för avdelning 3, som formellt beslutades den 4 juli 2007 men som i praktiken redan gällde, hade jag ansvar enligt 15 § tingsrättsinstruktionen för "Brottmål, ojämn slutsiffra (exkl. särskilt krävande ekomål)" samt "Särskilt krävande ekomål". Mitt ansvar enligt 15 § tingsrättsinstruktionen omfattade således, såvitt nu är i fråga, mål B 2137-01. Enligt avdelningen fördelning från den 1 maj 2008 av ansvar enligt 15 § tingsrättsinstruktionen ansvarade jag för avdelningens ESD-mål (Ekospecialistdomarmål, dvs. ekobrottmål som var särskilt komplicerade eller i vilka huvudförhandlingen beräknades ta minst fyra dagar i anspråk). B 2670-03 är registrerat som ett sådant mål.

Den första tiden i den nya organisationen var mycket intensiv på enhet 33, där jag var placerad. Vi var tre rådmän som skulle hantera enhetens entreprenadmål, allmänna tvistemål, allmänna brottmål och en tredjedel av tingsrättens ESD-mål. Utöver den ordinarie utsättningen av förhandlingar på enheten låg det redan inbokade huvudförhandlingar i s.k. långmål (ESD-mål) som jag hade med mig från den gamla organisationen. Följaktligen var vår arbetsbelastning mycket hög och utrymme fanns bara att hantera det mest brådskande.

I och med att den ordinarie tingsvilan under sommaren inträdde hade jag tid att handgripligt ta mig an de mål som jag ansvarade för. Akterna till mål B 2137-01 och B 2670-03 är svårtillgängliga och jag har inte händelseförloppen klara för mig avseende tiden innan målen kom till avdelning 3.

Av dagboksbladet i mål B 2137-01 (avsåg även B 2670-03) framgår att jag den 2 juli 2007 (exp. den 3 juli) skickade föreläggande till Ekobrottsmyndigheten att yttra sig senast den 20 augusti 2007 över bl.a. den omständigheten att väckta åtal inte hade delgetts innan preskription inträtt. Kopior för kännedom skickades till försvararna i målen. Påminnelse skickades till Ekobrottsmyndigheten den 4 september 2007. Jag kontaktade chefsåklagaren DD som den 14 september 2007 lokaliserade ärendet till kammaråklagare EE, sjätte kammaren. Jag talade in meddelande på EE:s telefonsvarare och kontaktade den kammarens chefsåklagare, FF, som skulle ta itu med saken och som förutskickade svar nästföljande vecka. Den 20 september 2007 avhördades EE och meddelade att han sökte efter akten. Den 25 september 2007 inkom i mål B 2670-03 underrättelse om att åklagaren beslutat lägga ner åtal m.m. varefter målet skrevs av i aktuella delar. Det saknades alltså yttrande över de frågor som jag hade tagit upp på s. 2 i föreläggandet av den 2 juli 2007. EE och jag träffades i vårt avdelningsbibliotek och gick igen alla öppna anmälningar. Den 28 september 2007 inkom till tingsrätten underrättelse om nedlagda förundersökningar. Tingsrätten skrev därefter av mål B 2137-01 i dessa delar. Mål B 2137-01 lämnades därefter över till avdelning 50 för avgörande.

Mål B 2670-03 var därefter färdigt att sätta ut till huvudförhandling. Målet betraktades i detta skede som ett förtursmål. Den 28 november 2007 bokades advokat GG och tingsrätten kallade till huvudförhandling den 3 april 2008. Den 7 februari 2008 inkom skrivelse från advokat GG som meddelade att HH sedan länge väntat på en ansiktsoperation på Karolinska sjukhuset och att han hade kallats till operation den 3 april 2008 och att han därför hemställde om att förhandlingen skulle ställas in. Mot bakgrund av att HH utan egen förskyllan fått vänta nästan fem år på huvudförhandling skulle det enligt min mening vara synnerligen stötande att inte bifalla hans hemställan, vilken jag alltså fann utgöra laga förfall. Huvudförhandlingen ställdes in och ny huvudförhandling sattes ut till den 19 november 2008. Dom meddelades den 26 november 2008.

BB uppgav bl.a. följande.

Jag är sedan årsskiftet 2007/2008 chefsrådman på avdelning 3. Jag har således varit den som har haft det yttersta ansvaret för målet under 2008. Rådmanen CC har varit den som sedan den 1 maj 2008 haft ansvaret för målet enligt 15 § tingsrättsinstruktionen. Hon är också den domare som rent faktiskt handlagt målet på avdelning 3 sedan sommaren 2007. CC har avgett ett yttrande över sin handläggning av målet, till vilket jag hänvisar.

För egen del kan jag tillägga följande. Målet handlades fram till den 1 april 2007 av tingsrättens avdelning 11. Av dagboksbladet framgår att stämningsansökan avseende tre personer – JJ, HH och KK inkom i maj 2003. Någon stämning utfärdades emellertid inte. Under hösten 2003 kom ytterligare ett par stämningsansökningar in och stämningar utfärdades beträffande dessa. Av dagboksbladet kan utläsas att det den 25 november 2003 kom in en skrivelse från en av advokaterna i målet. Därefter finns inga anteckningar förrän den 26 februari 2007, då ett mejl från åklagaren daterat den 8 november 2004 aktbilagerades. Den 1 april 2007 lottades målet över till avdelning 3. CC gick igenom målet under sommaren 2007 och vidtog därefter de åtgärder som hon redogjort för.

När jag tillträdde som chefsrådman på avdelningen var arbetsläget mycket besvärligt. Två rådmanstjänster var vakanta. Avdelningen var arbetstygnd med stora balanser, totalt ca 1650 mål. Såväl tvistemålen som ekobrottmålen hade en särskilt bekymmersam åldersstruktur; ca 215 av dessa mål hade kommit in under 2005 eller tidigare, det äldsta redan 1996. En stor mängd mål – ca 350 stycken – låg färdiga för att sättas ut till muntlig förberedelse/huvudförhandling. I syfte att åstadkomma en effektivare och mer slagkraftig organisation organiserades avdelningen om per den 1 maj 2008. Antalet enheter minskades från tre till två och ansvarsfördelningen gjordes om. Genom omorganisationen och andra förstärkningsåtgärder har antalet riktigt gamla mål, dvs. de som kommit in under 2005 och tidigare, nu kunnat minskas från 215 till drygt 50 stycken.

När det gäller handläggningen av aktuellt mål fram till omorganisationen den 1 april 2007 kan jag inte uttala mig om vem som varit ansvarig för denna. Jag kan bara konstatera att någon stämning inte utfärdats i anledning av stämningsansökan i maj 2003 och att handläggningen helt synes ha avstannat mellan november 2003 och februari 2007, dvs. under en tid av tre år och tre månader, vilket naturligtvis är fullständigt oacceptabelt.

När det gäller avdelning 3:s handläggning av målet kan jag konstatera att CC under sommaren 2007 noga gick igenom såväl detta mål som målet B 2137-01. Efter ett föreläggande till Ekobrottsmyndigheten skrevs målet i oktober 2007 av i vissa delar på grund av preskription. Därefter sattes målet ut till huvudförhandling i april 2008. Denna fick emellertid ställas in eftersom den tilltalade skulle genomgå en operation vid tiden för huvudförhandling. Ny förhandling sattes ut i november 2008 och dom meddelades under samma månad. Från det att målet var färdigt för huvudförhandling kom det således att ta ett drygt år innan dom kunde meddelas. Jag beklagar detta med hänsyn till att målet var så gammalt. Med tanke på de problem som avdelning 3 har brottats med alltsedan omorganisationen den 1 april 2007 så har avdelningen under 2008 och alljämt satsat stort på att få ned balanserna, framför allt av riktigt gamla mål. Avdelningen har i anledning av detta haft ett mycket tufft utsättningsschema för förhandlingar, vilket medfört att det i princip inte har funnits några luckor för mål som blivit inställda. Med de åtgärder som vidtagits på avdelningen under det senaste året – och som också lett till goda resultat – är det dock min förhoppning att avdelningens mål i framtiden ska kunna avgöras snabbare och utan långa väntetider på förhandlingssidan.

AA anförde i huvudsak följande.

Beträffande handläggningen av målet efter det att det lottades om till tingsrättens avdelning 3 hänvisar jag till CC:s redogörelse, av vilken det även framgår att målet nu är avgjort. När det gäller handläggningen av målet från det att det kom in och som borde ha vidtagits under hösten 2003 fram till dess att handläggningen återupptogs efter omorganisationen i april 2007 vill jag säga följande. Målet låg från år 2003 på avdelning 11, som handlade brottmål från Söderorts åklagarkammare. Arbetsbelastningen på avdelningen var mycket stor. Först efter det att rotelinnehavaren på den aktuella roteln avgick med pension uppdragades att handläggningen på den roteln inte hade fungerat. Någon förklaring till varför målet inte uppmärksammats i de halvårsvisa genomgångar som sker enligt tingsrättens arbetsordning har inte framkommit.

Det går naturligtvis inte att försvara att ett mål blir liggande så länge utan att åtgärder vidtas eller stämning utfärdas. För detta förtjänar tingsrätten allvarlig kritik. Min uppfattning är att tingsrättens nuvarande organisation med enheter medför att den samlade överblicken förbättrats på ett sätt som gör att något liknande inte skall kunna upprepas.

Den handläggning som vidtog efter omorganisationen har syftat till att så snabbt som möjligt avgöra målet, trots det pressade arbetsläge som vid den tiden rådde på avdelning 3. Att den utsatta huvudförhandlingen ställdes in på den tilltalades begäran pga. en kommande operation anser jag med hänsyn till omständigheterna vara förståeligt. Den fördröjning som detta dessvärre ledde till var beroende av svårigheten att hitta lediga tider. Avdelningen har arbetat kraftfullt och målinriktat med att avgöra gamla mål och balansläget har stadigt förbättrats. Särskilda insatser har också gjorts för att stärka avdelningen. Arbetsläget på avdelning 3 är därför klart bättre.

Därefter inhämtades muntliga upplysningar från LL, numera lagman vid Ystads tingsrätt, som uppgav bl.a. följande. Han var tidigare chefsrådman på avdelning 11 vid Stockholms tingsrätt. Han minns dessvärre inte det aktuella målet och vet inte heller anledningen till att det inte uppmärksammades vid rotelgenomgångarna. Organisationen på avdelningen var ”för klen” i förhållande till den arbetsbelastning som rådde. Omorganisationer genomfördes, men han inser att detta borde ha gjorts tidigare. – Han hänvisade därutöver till sitt yttrande i JO:s ärende 2328-2007 i vilket han bl.a. angett att han i november 2003 tillträdde på halvtid tjänsten som chefsrådman och att han sedan den 1 januari 2004 tjänstgjorde på heltid som chef för avdelningen till dess att den upphörde den 1 april 2007. Under denna tid hade han i april och i oktober 2005 samt i april och i oktober 2006 rotelgenomgångar med rotelinnehavarna. På rotellistorna gjordes det anteckningar av rotelinnehavaren eller av domstolssekreteraren om vilka åtgärder som hade vidtagits i målen eller vilka åtgärder som skulle vidtas. Dessa listor finns dock inte bevarade på grund av omorganisationen. Rotellistorna var emellertid inte alltid så utförligt upplysande om ett måls status.

Därefter inhämtades tingsrättens dom samt vissa ytterligare handlingar i målet. Av domen framgår att åtalet ogillades.

Bedömning

Det aktuella målet, som bl.a. avsåg brottsmisstankar från 1990-talets första hälft, anhängiggjordes vid tingsrättens avdelning 11 i april 2003 och avgjordes genom dom i november 2008. Handläggningstiden uppgick således till mer än fem och ett halvt år. Jag kan inledningsvis konstatera att en stor del av tingsrättens handläggning präglas av total passivitet. Under en tid av mer än tre år – mellan november 2003 och februari 2007 – synes det inte ha vidtagits några åtgärder alls i målet.

Jag har därför i samband med att detta ärende initierades övervägt om det funnits anledning att anta att någon befattningshavare under min tillsyn gjort sig skyldig till straffbart tjänstefel men har, främst mot bakgrund av att den rådman som ansvarat för målet under den övervägande delen av den aktuella tiden avgått med pension, emellertid inte funnit skäl att inleda förundersökning rörande misstanke om sådant brott. Handläggningen vid avdelning 11 ger dock anledning till följande synpunkter från min sida.

Av utredningen har framgått att stämning aldrig utfärdades beträffande den stämningsansökan som kom in först, i maj 2003. Anledning till detta har inte kunnat utrönas men det är givetvis oacceptabelt att en till tingsrätten inkommen stämningsansökan inte blev föremål för ställningstagande från domstolens sida i frågan om stämning skulle utfärdas. Underlåtenheten ledde också till att i stämningsansökningen angivna brott sedermera kom att preskriberas. I september 2003 inkom ytterligare stämningsansökningar, beträffande vilka stämning utfärdades. Tingsrätten synes sedan, som nämnts, under mer än tre år fram till februari 2007 inte ha vidtagit några åtgärder alls i målet. En sådan handläggning står i uppenbar strid med bestämmelsen i 45 kap. 14 § rättegångsbalken enligt vilken rätten i brottmål ska bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt.

För denna sin passivitet förtjänar tingsrätten mycket allvarlig kritik.

Enligt tingsrättens arbetsordning ska halvårsvisa rotelgenomgångar ske. LL har uppgett att han haft sådana under såväl år 2005 som år 2006. Han har emellertid inget minne av det aktuella målet. Det förhållandet att inga åtgärder vidtogs innan tingsrätten omorganiserades i april 2007 talar också för att målet inte uppmärksammades vid dessa genomgångar.

Jag har i flera tidigare ärenden (se bl.a. JO 2008/09 s. 42) betonat vikten av att en tingsrätt har fungerande rutiner för kontroll av äldre mål och ärenden som inte är avgjorda. Sådana genomgångar måste ske med viss regelbundenhet på varje enhet eller rotel. Det är givet att hur ofta genomgångar kan behöva ske, liksom hur ingående de bör vara och, inte minst, hur givna besked kan behöva följas upp, kan variera mellan olika rotlar eller enheter. En chefsdomare som äger kännedom om att det förekommer särskilda problem med långsam handläggning på en viss rotel bör vinnlägga sig om att inte låta alltför lång tid förflyta mellan genomgångarna av den roteln och om en effektiv uppföljning av de besked som ges vid dessa.

Det är naturligtvis en anmärkningsvärd brist att målet inte uppmärksammades vid de genomgångar som LL höll och det finns därför också anledning att rikta kritik mot honom.

I samband med omorganisation i april 2007 lottades målet om till avdelning 3. Av remissyttrandet framgår att CC formellt ansvarade för det från den 1 maj 2008 men att det i praktiken var hon som utfört de handläggningsåtgärder som vidtagits i målet efter omorganisationen. Hon har uppgett att arbetsbelastningen i den nya organisationen var mycket hög, att utrymme endast fanns för det mest brådskande och att hon under sommaren 2007 fick tid att ta sig an det aktuella målet.

Det kom dock att dröja till november 2008 innan målet avgjordes. Jag instämmer förvisso med AA att CC:s handläggning syftat till att så snabbt som möjligt avgöra målet och även jag har förståelse för att en planerad huvudförhandling ställdes in på grund av anmält laga förfall. Det framstår likväl inte som rimligt att, i ett mål som redan var så gammalt, och som dessutom betraktades som ett förtursmål, planera att hålla en första huvudförhandling nära ett halvår efter det att målet var

färdigberett, och därefter, när den förhandlingen behövt ställas in, kalla till ett tillfälle nio månader senare. Jag inser visserligen att bristande resurser i förhållande till mängden mål kan bidra till svårigheter att finna lämpliga tider för huvudförhandling. Från såväl allmänna som parternas synpunkter framstår dock sådana förhållanden inom en domstol inte som ett godtagbart skäl till en så utdragen handläggning. Tingsrätten kan således inte undgå kritik för handläggningen vid avdelning 3.

Vid huvudförhandlingen i november 2008 avgjordes målet varvid även de brottmisstankar som härrörde från 1990-talets första hälft äntligen kunde prövas. Det är givetvis fullständigt oacceptabelt att en person först är misstänkt och sedan står under åtal för brott under en sammanlagd tid av mer än 15 år. En sådan handläggning står också i uppenbar strid med rätten till en rättvis rättegång inom skälig tid enligt artikel 6 i den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Jag har därför också övervägt att utreda åklagares handläggning under tiden 1993-2003 men har mot bakgrund av den tid som förflutit inte funnit tillräckliga skäl att initiera en sådan granskning.

Vad som i övrigt framkommit föranleder inte någon ytterligare åtgärd från min sida.

Med dessa mycket kritiska uttalanden avslutas ärendet.